

САМОРЕГУЛАЦИЈА ИЛИ РЕГУЛАЦИЈА НА ИНТЕРНЕТ-МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Август 2017, Скопје

Подготовката на оваа анализа се реализираше со поддршка од Програмата ЦИВИКА Мобилитас и Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC).

Содржината на оваа анализа е единствена одговорност на Советот за етика во медиумите на Македонија и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Цивика мобилитас и Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC).

1. ВОВЕД

Интернет-просторот и интернет-медиумите во Македонија, во периодот од 2008 до 2017, прераснаа во алтернативна јавна сфера која претставуваше еден од ретките „процепи“ во кој многу потиснати маргинализирани, неутрални и критички гласови успеаја да се пробијат и да дојдат до израз. Овој подем на интернет-сферата беше своевиден „одговор“ на политичкиот амбиент во кој политичките центри на моќ доминираа со најголемиот дел од традиционалните мејнстрим медиуми.

Порастот на квантумот на информации и каналите за нивно ширење, како и на бројот на медиуми на интернет неспорно отворија повеќе можности за слободата на изразувањето во еден период кога македонското новинарство тонеше на меѓународните рејтинг листи за слобода на медиумите. Меѓутоа, оваа експлозија на информации и медиуми донесе и многу предизвици за професионалното новинарство – од загрижувачка деградација на етичките стандарди до повеќе законски дилеми.

Клучниот предизвик со кој се соочува медиумската сцена во Македонија е како етичките и професионалните принципи кои важат за традиционалните медиуми да се применуваат и од страна на интернет-медиумите кои што стануваат растечки извор на информирање за публиката. Ова е особено важно ако се земе предвид општествено-политичкиот контекст во кој функционира медиумската индустрија во Македонија изминатава деценија, кога политичките центри на моќ агресивно се обидуваат да ја наметнат својата контрола и врз медиумите онлајн. Тоа резултираше со ширење на некои поекстремни феномени во општеството, како говор на омраза, дискриминација по различни основи, национализам, лажни вести и пропаганда, но и кон создавање нелојална конкуренција на оние медиумски субјекти, традиционални или интернет-медиуми, кои ги почитуваат професионалните и бизнис правила.

Трендот на развој на комуникацијата на социјалните мрежи, пак, се одвива паралелно. Многу актери - индивидуалци, граѓански активисти, политичари, па дури и политички субјекти и институции, ја сфатија моќта и потенцијалите на социјалните мрежи и почнаа интензивно да ги користат во процесите на креирање јавно мислење.

„Додека новите медиуми ги охрабруваат луѓето да го изнесат она што го имаат на ум, сепак, во демократијата се потребни независни новинари кои работат за обезбедување веродостојни и непристрасни вести и анализи“, вели Дуња Мијатовиќ, поранешен претставник за слободата на медиумите на ОБСЕ.¹

Токму заради обезбедување веродостојни и независни информации на интернет, а во најмала рака - намалување на фреквентните злоупотреби и екстремни појави кои во континуитет го загадуваат интернет-просторот во Македонија, се отвори дилемата: Дали има потреба од законски решенија коишто ќе го регулираат работењето на интернет-

¹ Хулин, А. и Стон, М., (Ур.) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>.

медиумите? Или, пак, професионалните прашања може да се разрешат во рамки на самата професија преку постојните саморегулаторни механизми?

Оваа анализа ќе ги опише законските постулати и етичките стандарди кои се однесуваат на интернет-медиумите и ќе идентификува некои од проблемите со кои се соочува новинарството на интернет во Македонија; ќе даде краток преглед на некои стандарди и препораки од релевантни меѓународни тела и ќе понуди примери на механизми од меѓународната пракса за справување со етичките и професионалните проблеми на интернет-медиумите.

2. ИНТЕРНЕТОТ КАКО РАСТЕЧКИ ИЗВОР НА ИНФОРМИРАЊЕ НА ПУБЛИКАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Подлогата за брзорастечкиот развој на информатичкото општество, што ја поттикна и употребата на дигиталните технологии во Македонија - од индивидуално преку институционално до корпоративно ниво, е овозможена од евтината технологија, добрата инфраструктурна покриеност и лесниот пристап што го имаат корисниците.

Во 2016 година, во Македонија, 75% од домаќинствата имале пристап на интернет, а приближно толку - 72%, имало корисници на интернет во возрастната група од 15 до 74 години. Процентот на деловните субјекти, пак, со 10 или повеќе вработени бил високи 94%.² Речиси сите државни и образовни институции имаат пристап до интернет.

Како резултат на овие фактори, се зголемува и бројот на интернет-медиуми и на фреквенцијата на комуницирање преку интернет. Истражувањата покажуваат дека интернетот и интернет-медиумите стануваат растечки извор на информации за публиката во Македонија, иако телевизијата се' уште го држи приматот. Според анкетата на ИРИ,³ интернетот и веб-страниците во 2016 година биле на второ место како извор на политички вести за публиката со 37%, што е двојно повеќе од 2014 година (19%). И истражувањето спроведено во рамки на меѓународниот проект Инфокор⁴ потврдува сличен тренд, според кој во 2016 година, по телевизијата, како прв извор на информации (74,5%), следувале разговори со различни лица (роднини, пријатели итн. со 57%), а потоа вести и коментари напишани од пријатели на социјалните мрежи (41%), информативни веб-страници, вклучително и агрегатори за вести (31,5%) и вести од линкови на кои корисниците наишле на социјалните мрежи (31,3%).⁵

² Државен завод за статистика на РМ, Статистики по области – информатичко општество: клучни показатели за 2016 година. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=27>.

³ Center for insights in survey research, "Survey of Macedonian Public Opinion", April 19-25 2016, IRI. Достапно на: http://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/iri_macedonia_survey_april_2016_0.pdf. Стр. 51.

⁴ Презентација на конференцијата за проектот *INFOCORE*, одржана во Охрид, 4 јули 2016 година, во рамки на проектот „*INFOCORE-Informing Conflict Prevention, Response and Resolution: The role of Media in Violent Conflict*“.

⁵ Ибид.

Дополнително, бројот на Фејсбук профили во Македонија достигнува над 1 милион, од кои веројатно половина милион се поединечни корисници.⁶ Истражувачите проценуваат дека има меѓу 200-300 различни агрегатори на вести кои може да имаат досег до над 10.000 читатели, „но повеќето од нив се занимаваат со забава, и можеби само една десетина (20-30, н.з.) од нив посериозно и поструктурирано се занимаваат со самостојно произведување содржини поврзани со политички, економски, образовни и други проблеми од јавен интерес...“⁷ За илустрација, најпопуларниот агрегатор на вести во Македонија Time.mk, вклучува околу 130 медиуми на интернет (тука спаѓаат и електронски изданија на традиционалните и домородните интернет медиуми) како извори на вести на македонски јазик, а 41 медиум на интернет на албански јазик.⁸

Развојот на информациско-комуникациските технологии влијаеше значајно врз медиумските еко-системи на глобално ниво. Тоа значеше и значителни промени во начинот на функционирање на традиционалните медиуми, на нивните економски модели и професионални стандарди. Глобалните трендови се прелеваат и на локалните медиумски системи, па и во Македонија медиумската сцена значително се промени.

Без оглед што немаат толкаво влијание како телевизијата и без оглед на квалитетот на содржините кои ги дистрибуираат, во ситуација кога во Македонија се затворија голем број весници, неколку интернет-медиуми со информативна содржина се обидуваат, повеќе или помалку успешно, да го пополнат ослободениот простор. Конкуренцијата што ја создаваат интернет-медиумите веќе е реалност, поради што на нив неминовно треба да се гледа, сега или во иднина, како на релевантни актери на медиумската сцена. Ова повлекува обврска и за нив да се однесуваат одговорно кон својата публика.

3. ЗАКОНСКАТА РЕГУЛАТИВА И ИНТЕРНЕТ-МЕДИУМИТЕ

Во Македонија интернет-медиумите не се ниту дефинирани, ниту опфатени со медиумските закони – Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Сепак, во десетина други различни закони, кои не се однесуваат стриктно на медиумската област, има повеќе одредби кои индиректно го регулираат работењето и однесувањето на интернет-медиумите, создавањето содржини и нивната дистрибуција до публиката онлајн.

Законската регулатива која ја уредува медиумската област⁹ во Македонија не содржи експлицитни одредби кои се однесуваат на интернет-медиумите коишто се создадени и постојат исклучиво на интернет. Предмет на Законот за медиуми (2013) се издавачите на медиумите, а во него медиумите се дефинираат како “средства за јавно информирање, односно каков било вид на комуникација како весници, магазини, програми на радиото и телевизијата, телетекст и други средства за дневно или периодично објавување на

⁶ Сарачини, П., (Ур.) и други, *Македонија во дигиталната ера – меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на:

http://mim.org.mk/attachments/article/853/MIM_Analiza_mk.pdf. Стр. 11.

⁷ Ибид. Стр. 12

⁸ Веб-страница на интернет-агрегаторот на вести Time.mk. Достапно на: <http://www.time.mk/s/all>.

⁹ Закон за медиуми (2013) и Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2013). Достапно на: www.avmu.mk.

уреднички обликувани содржини во пишана форма, звук или слика, со цел да се информираат и задоволат културните, образовните и другите потреби на пошироката јавност“ (чл. 2).¹⁰ Ниту Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2013) не ги опфаќа интернет-медиумите, при што се нагласува дека во негов опфат не се пребарувачите или електронските верзии на весници и магазини (чл. 3, ст. 1).

Токму поради тоа што домородните интернет-медиуми не се опфатени во медиумската регулатива, контрадикторни беа измените направени во *Изборниот законик* (2016)¹¹ пред Парламентарните избори во 2016 година, кои во делот што се однесува на медиумското претставување во изборната кампања (чл. 75), освен традиционалните, ги вклучува и електронските медиуми, односно интернет-порталите. Со овие измени, на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и беше наметната законска обврска да го следи изборното медиумско претставување и програмскиот сервис на радиодифузерите и на електронските медиуми (интернет-порталите) во Македонија од денот на распишувањето на изборите до денот на гласањето (чл. 76-в), да покрене прекршочна постапка против нив доколку не постапуваат согласно Изборниот законик (чл. 76-в, ст. 3), а беа предвидени и казни за електронските медиуми (интернет-порталите) доколку не известуваат за изборите на правичен, избалансиран и непристрасен начин, не им обезбедат подеднакви услови за пристап на сите учесници во кампањата, доколку финансираат или донираат средства на политичките партии и слично (чл. 181-а). Агенцијата требаше да донесе Методологија за мониторинг на изборното медиумско претставување преку радио и телевизиските програмски сервиси и електронските медиуми (интернет-порталите) за време на изборните процеси (чл. 76-в, ст. 8). Меѓутоа, регулаторното тело одлучи да не ги следи интернет-порталите во изборната кампања, со образложение дека „Законикот не го дефинира поимот ‘интернет-портали’, ниту неговиот опфат“, а ваква дефиниција нема ниту во другите закони.¹² Според Агенцијата не постои регистар на интернет портали, а некои од правните лица кои би требало да бидат опфатени во оваа категорија во Централниот регистар, се заведени под друга дејност, како на пример здруженија на граѓани или новински агенции. Регулаторот аргументираше дека во европската регулаторна практика нема примери за мониторинг врз содржините на интернет-медиумите од страна на регулаторните тела.¹³

Сепак, медиумите на интернет не се исклучени од законската регулатива, особено кога се зборува од аспект на содржината која ја создаваат и дистрибуираат до публиката. Анализата „Македонија во дигиталната ера - меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет“ дава преглед на законодавството кое ги опфаќа интернет-медиумите.¹⁴ Одредбите кои се однесуваат на некои чувствителни прашања,

¹⁰ Закон за медиуми (2013), чл. 2. Достапно на: www.avmu.mk.

¹¹ Изборен законик (2016), (пречистен текст). Достапно на: <https://drive.google.com/file/d/0B8ZpCwro9h-zM2lkMkZERFoONXc/view>.

¹² АААВМУ, „Став на Агенцијата за обврската да врши надзор врз изборното медиумско претставување на интернет-порталите“, АААВМУ, Скопје, 2016. Достапно на: http://avmu.mk/images/Stav_na_Agencijata.pdf.

¹³ Ибид.

¹⁴ Сарачини, П., (Ур.) и други, *Македонија во дигиталната ера – меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на: http://mim.org.mk/attachments/article/853/MIM_Analiza_mk.pdf.

како што е говорот на омраза, клеветата и навредата, авторските права, правото на приватност, заштитата на малолетници и сл., се еднакво важечки и применливи како за традиционалните, така и за медиумите кои работат онлајн, што се всушност и европски стандарди.

Така, *Кривичниот законик* (1996) санкционира поттикнување насилна промена на уставниот поредок (чл. 318), говор на омраза и дискриминација (чл. 319 и чл. 417), предвидува казна против лице што со помош на информативниот систем јавно ќе негира, грубо ќе минимизира, ќе одобрува или ќе оправдува геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства (чл. 407-а) и забранува ширење расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем (чл. 394-г).¹⁵

Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета (2012),¹⁶ пак, ги вклучува и интернет –медиумите во средства за јавно информирање (уреднички обликувани програмски содржини кои се објавуваат содржини за широката јавност) преку кои може да биде сторена навредата или клеветата (чл. 6 и чл. 8). За нив важат и правото на реагирање, демант одговор и исправка, како и надоместоците на штета (чл. 13-16).

Особено значаен закон за македонскиот интернет-контекст е *Законот за авторско дело и сродни права*, според кој и правните лица, како што се во случајов интернет-порталите, може да се сметаат за авторски дела. Затоа тие имаат обврска, при секое преземање на каков било материјал од други извори, да го наведат авторот од каде преземаат содржини.¹⁷

Тука спаѓа и *Законот за заштита на личните податоци*, по кој постапува Дирекцијата за заштита на личните податоци, и која досега по барање на граѓани реагирала при објавување фотографии без согласност на лицата, објавување туѓи лични податоци, крадење идентитет, злоупотреба на лозинка и креирање лажни профили на интернет.¹⁸ Според овој Закон забрането е објава на фотографии на интернет-порталите без претходна согласност од лицата, потоа преземање фотографии од *Фејсбук* и објавување на интернет-порталите, а доколку се објавуваат фотографии од малолетници, потребна е дозвола од родителите. Дирекцијата има надлежност да брише лажни профили на социјалните мрежи. Таа реагира на претставки на граѓани, од кои најголем дел се однесувале на злоупотреба на лични податоци на социјалните мрежи и на интернет-порталите.¹⁹

Околу десетина закони, вклучително и *Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер*, *Законот за заштита од дискриминација*, *Законот за работни односи*, *Законот за архивски материјал*, покажуваат дека сферата на интернет-медиумите не е нерегулирана како што тоа изгледа на прв поглед. Напротив, многу одредби распрскани

¹⁵ Кривичен законик на Република Македонија (1996). Достапно на: <http://www.pravda.gov.mk/documents/KRIVICEN%20ZAKONIK%20precisten%20%20tekst.pdf>.

¹⁶ Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета (2012). Достапно на: <http://bit.ly/2vS37SY>.

¹⁷ Сарачини, П., (Ур.) и други, *Македонија во дигиталната ера – меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на: http://mim.org.mk/attachments/article/853/MIM_Analiza_mk.pdf. Стр. 27.

¹⁸ Ибид. Стр. 24.

¹⁹ Ибид.

во сите набројани закони регулираат различни аспекти од работењето, креирањето и дистрибуцијата на содржини од страна на интернет-медиумите.

Непрофесионалното и неетичко работење на интернет-медиумите, пак, делумно е дозволено од непримената на овие, веќе постојни закони во праксата и се должи на инертноста на надлежните институции при постапувањето, како и при санкционирањето на некои појави, како што е говорот на омразата, на пример. Истражувањата на законите кои ги опфаќаат и интернет-медиумите укажуваат на тоа дека „Македонија има доволно добра легислатива, која е применлива во интернет-сферата и нема потреба од дополнителна регулација на интернет-комуникацијата.“²⁰

Затоа, пред да се отвори дебатата за потреба од каква било дополнителна регулација на интернет-медиумите, препораките се дека прво е неопходно неселективно, правично и пропорционално спроведување на постојните закони кон сите актери во јавната комуникација,²¹ со цел да се заштитат човековите права и достоинство, без оглед дали станува збор за онлајн или за традиционалните медиуми.

4. ЕТИЧКИТЕ СТАНДАРДИ И ИНТЕРНЕТ- МЕДИУМИТЕ – КОИ СЕ ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ПРАКСАТА?

Количеството на расположливи и достапни информации на интернет, од една страна ја зголемува информираноста и знаењето, но од друга страна, утврдувањето на точноста и веродостојноста на тие информации се покажа како голем предизвик. Дигиталното опкружување донесе такви новини и предизвици за професионалното новинарството и за медиумскиот бизнис, за кои дебатата во медиумската индустрија во пошироки меѓународни рамки, па и во Македонија, се уште трае. Проблемот е глобален и содржи многу аспекти, но оваа анализа ќе се фокусира на содржината којашто ја продуцираат интернет-медиумите во Македонија, дали ги почитуваат професионалните стандарди и кои саморегулаторни механизми и стојат на располагање на заедницата доколку етичките принципи се прекршуваат.

Професионалци во областа, а особено претставници на интернет-медиумите кои се декларираат дека работат според етичките и професионалните стандарди, укажуваа на непочитувањето на професионалните стандарди и нелојалната конкуренција која ја создаваат одредени интернет-медиуми коишто успеваат да привлекуваат реклами и од комерцијални клиенти и од државно рекламирање,²² и да опстанат на пазарот. И Македонската медиумска асоцијација, која ги обединува петте комерцијални терестријални телевизии со национален досег, пред Парламентарните избори во 2016 реагираше дека телевизиите се дискриминирани во однос на интернет-порталите, за кои заклучуваат дека „може да објавуваат што сакаат и кога сакаат без да има можност кон нив да биде изречена каква било санкција.“²³

²⁰ Ибид. Стр. 44.

²¹ Ибид.

²² Владата прогласи мораториум на државното финансирање во средината на 2015 година.

²³ Стопанска комора на Македонија - ММА, „*Барање од ММА*“, 31 август 2016 година. Достапно на: http://avmu.mk/images/Baranje_od_MMA.pdf.

Аргументацијата за овие реакции може да се најде во секојдневната пракса: повеќе онлајн медиуми функционираат без импресум и без податоци за сопственичката структура. Во некои случаи во импресумот се наведени едно до две лица, за кои не се знае дали се уредници или новинари, а понекаде стои само „лице за контакт“. Редакциите на домородните интернет-медиуми, кои произведуваат информативни содржини, се мали, составени од неколкумина новинари и уредници, кои работат во скромни услови (понекогаш дури и од дома) и земаат скромни плати. Истражувањата покажуваат дека „редакциите со соодветна кадровска екипираност се вистинска реткост.“²⁴ Новинарите во интернет-медиумите се најчесто ангажирани на хонорарна основа, „тие ги имаат истите обврски како редовните вработени, но не и истите права.“²⁵ Како резултат на ова, содржините кои повеќе интернет-медиуми ги продуцираат се со слаб квалитет, а се забележува често прекршување на основните етички и професионални стандарди, сензационализам и таблоидизација.

Сепак, еден од најголемите проблеми претставува злоупотребата на *авторските права*, што се манифестира преку преземање текстови и фотографии од други традиционални или онлајн- медиуми, при што не се атрибуираат вистинските извори или автори на информацијата. Интернет-медиумите и социјалните мрежи, исто така, отворија простор за ширење *говор на омраза, потпалувачки говор, национализам и дискриминација*. Меѓутоа, ширењето *лажни вести* преку веб-страници и преку социјалните мрежи, како што беше случајот со младите креатори на лажни веб-страници од Велес, е најеклатантниот пример за рушење на новинарските принципи и довербата на публиката во медиумите, без оглед на платформата на која тие функционираат.²⁶ Дополнителен феномен беа интернет-медиумите контролирани од политички центри на моќ, кои објавуваа слични или исти вести во насока на поддршка на политичката идеологија или огрдување на спротивните опции, коишто неретко беа цитирани дури и од најгледаните национални телевизии.²⁷

Во недостиг на длабинско истражување на профилите и содржината на интернет-медиумите, индикативна поткрепа за овие појави може да се најде и во анализата на саморегулаторното тело - Совет за етика на медиумите во Македонија,²⁸ која според одлуките на Комисијата за жалби констатира дека повеќе онлајн медиуми ги прекршувале принципите на *вистинитост и точност* при пренесување на

²⁴ Сарачини, П., (Ур.) и други, *Македонија во дигиталната ера – меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на: http://mim.org.mk/attachments/article/853/MIM_Analiza_mk.pdf. Стр. 12.

²⁵ Tuneva, M. and Milenkovski, S., *Employment and Working Conditions for the Journalists in the Republic of Macedonia*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на: http://seemediapartnership.cji.ro/wp-content/uploads/2017/02/Macedonia_Final.pdf. Стр. 10.

²⁶ Jenkins, C., „Fake online news from Macedonia: who's behind it?“, Channel 4, 24 ноември 2016. Достапно на: <https://www.channel4.com/news/fake-news-in-macedonia-who-is-writing-the-stories>.

²⁷ Во предизборниот период пред Парламентарните избори во декември 2016 година, некои провладини телевизии објавуваа ТВ-прилози со демонизирачки содржини објавени во провладини портали и весници. Види повеќе во Извештај од мониторингот на покривањето на изборната кампања во ТВ-вестите на ИКС, 30 ноември-9 декември 2016 година, Проект „МОДЕМ“, ИКС, 2016. Достапно на: <http://respublica.edu.mk/attach/MODEM/dek/MODEM-izvestaj-dekemvri-MK.pdf>. Стр. 54.

²⁸ Тахири, С. и Адамчевски, М., *Известување во интерес на јавноста – Заштитата на етичките принципи на известувањето низ работата на Комисијата за жалби и поплаки*, СЕММ, Скопје, 2017. Достапно на: <http://www.semm.mk/attachments/izvestuvanje-vo-interes-na-javnosta.pdf>.

информацијата, односно дека недостига „втората страна“ во текстовите кои биле разгледувани. Кај онлајн медиумите доминирале медиумски содржини кои може да се категоризираат како коментари, а не почиваат на никакви *вести и факти*. И кај многу портали, како и кај телевизиите, биле забележани *пропагандистички и еднострани текстови* во служба на власта. Комисијата заклучила дека најчесто *говор на омраза* бил користен на онлајн медиумите и од страна на некои автори на емисии, како и во коментарите на читателите на онлајн медиумите.²⁹

Неминовно е да се напомене дека во овој наплив од медиуми и информации во интернет-просторот во Македонија, сепак има и такви кои што ги почитуваат етичките и професионалните стандарди, имаат транспарентна уредничка и сопственичка структура и се обидуваат да работат конкурентно на медиумскиот пазар. Во Советот за етика во медиумите на Македонија членуваат 16 интернет-медиуми, кои со тоа се обврзале да ги почитуваат Етичкиот кодекс на новинарите, Статутот на СЕММ и одлуките на Комисијата за жалби.

Сепак, мнозинската медиумска заедница од почетокот на донесувањето на медиумските закони се спротивставуваше на каква било регулација на интернет-медиумите, па дури и на т.н. „мека регулација“ под што се подразбира дека и за нив, како и за печатените медиуми би требало да постои регистар, што најчесто го води некоја институција, како што е регулаторното тело или надлежното министерство. Причините лежеа во стравот од можна злоупотреба на законските одредби од страна на институциите, кои дополнително би можеле да ја задушат слободата на изразување, демократијата и медиумскиот плурализам.³⁰

Здружението на новинари на Македонија во 2017 го потврди овој став и децидно се изјасни против законска регулација на интернет порталите и медиумските содржини бидејќи, според претседателот на ЗНМ Насер Селмани: „...Повеќе закони, значи помала слобода за медиумите... ЗНМ ја одбива идејата за регулација на медиумските содржини и секој професионален новинар треба да одбие државата да ја оценува неговата работа како новинар. Новинарската етика се решава со саморегулаторни механизми.“³¹

Дебатата околу потребата од регулација или саморегулација на интернет-медиумите во медиумската заедница во Македонија влече генеза од пред донесувањето на медиумската регулатива во 2013 година. Тогаш, по донесувањето на Законот за медиуми, медиумските организации успеаја да издејствуваат исфрлање на „електронските публикации“ од неговиот опфат, под кои се подразбираа електронските верзии на весниците и на магазините. Ова беше единствениот правилен чекор во таков политички моментум, затоа што регулацијата, и тогаш и сега, носи многу ризици, како за нашето, така и за поразвиените и подемократски општества.

²⁹ Ибид.

³⁰ Блажевска, К., „Да' за слободата, 'не' за законот“, Deutsche Welle, 29 април 2013. Достапно на: <http://b2.mk/news/da-za-slobodata-ne-za-zakonot?newsid=FCEN>.

³¹ „ЗНМ и ЕФЈ против законска регулација на порталите и медиумските содржини“, Нова Македонија, 26 април 2017. Достапно на: <http://bit.ly/2hO4Cvv>.

5. РЕГУЛАЦИЈАТА И САМОРЕГУЛАЦИЈАТА НА ИНТЕРНЕТ-МЕДИУМИТЕ ВО МЕЃУНАРОДНАТА ПРАКСА

Новата медиумска-технолошка реалност ја прошири областа на човековите права, кои сега важат како офлајн, така и онлајн, како што пропишува Европската конвенција за човековите права. Земјите-членки на Советот на Европа имаат обврски да ги почитуваат, заштитат и промовираат човековите права и основни слободи и на интернет. Затоа, сите обиди за воспоставување на какво било управување со интернетот на национално, регионално или глобално ниво мора да се засноваат на разбирањето на концептот за слобода на интернетот.

Државите имаат обврска да создаваат поволна околина за слобода на интернетот. Токму поради тоа, Препораките на Советот на Европа (CM/Rec(2016)5)³² истакнуваат дека законите и политиките што се поврзани со интернет, треба да се подготвуваат од страна на државните органи во инклузивен и транспарентен процес во кој ќе бидат вклучени и сите засегнати актери, како приватниот сектор, граѓанското општество, академската и техничката заедница.

Според препораките на Советот на Европа, кои се однесуваат на слободата на медиумите, уредувачката независност на медиумите што работат на интернет треба да се гарантира во законите и во праксата. Медиумите не треба да добиваат посебна дозвола, освен обична регистрација за водење бизнис, за да можат да работат на интернет или на блог. Истрагите за законите и криминалите против новинарите и новите медиумски актери треба да бидат брзи и ефективни, а праксата на неказниност треба да се избегнува.³³ Советот на Европа истакнува дека новинарите и другите медиумски актери кои користат интернет не смеат да бидат предмет на закани или вознемирување и да не практикуваат самоцензура, како страв од казна, вознемирување или напади.

Како резултат на промената на медиумските еко-системи, Советот на Европа им препорачува на земјите-членки да усвојат нови, пошироки дефиниции за медиумите што ќе ги опфаќаат сите актери вклучени во продукција и дисеминација на содржина, при што би имале и уредувачка контрола; да ги преразгледаат регулаторните потреби земајќи ги предвид сите актери кои доставуваат сервиси или продукти во медиумските еко-системи; да се вклучат во дијалог со сите актери во медиумскиот систем; да усвојат стратегии за промоција и развој или да осигураат соодветно доставување на јавните сервиси со цел да се гарантира задоволително ниво на плурализам, разноликост на содржина итн.³⁴

Креаторите на медиумските политики треба да земат предвид шест критериуми со цел да утврдат дали некои активности, сервиси или актери треба да се сметаат како медиуми во новите еко-системи: намера да дејствува како медиум, основни цели на медиумите, уредувачка контрола, професионални стандарди, досег и дисеминација и очекувања од

³² Совет на Европа, *Препорака ЦМ/Рец (2016)5*, Комитет на министри, 13 април 2016. Достапно на: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa.

³³ Ибид.

³⁴ Совет на Европа, *Препорака ЦМ/Рец(2011)7*, Комитет на министри, 21 септември 2011. Достапно на: <http://www.osce.org/odihr/101403?download=true>.

публиката.³⁵ Професионалните стандарди важат и за новите медиуми, кои тоа може да го направат преку изјави за својата мисија, правила за вработените или услови за употреба на медиумот. И критериумот – очекувања на публиката – ги содржи индикаторите почитување на професионалните и етичките стандарди, отчетност, транспарентност и сигурност, што треба да ги исполнуваат медиумите во новиот медиумски систем.³⁶

И ОБСЕ го поддржува ставот дека медиумите на интернет кои претендираат да се занимаваат со новинарство треба да ги почитуваат истите етички и професионални стандарди кои важат за традиционалните медиуми. „Етичките стандарди треба да се применуваат од секој кој работи во областа на вести и јавно информирање, низ сите медиумски платформи,“ истакнува Ејден Вајт (Aiden White), додавајќи дека етичките предизвици на новинарството, како што се - вистинитоста, да не се нанесува штета, одговорноста и независноста - остануваат исти како и претходно.³⁷ Брзото менување на медиумското опкружување, според него, наметнува потреба од надополнување со нови упатства на веќе воспоставените начела, што важат за недигиталните медиуми.³⁸

Поради големиот број информации, содржини и корисници на интернет, новинарството станува се' покомплексно и подемократско, а „овој нов демократски пејзаж бара многу повеќе саморегулација, која се смета за најдобар начин за следење на медиумските етички стандарди“, истакнува Вајт.³⁹ Квалитетот и одговорноста на интернет-медиумите може да се зголеми само со едукација, а тие треба да се охрабруваат да воспоставуваат и да применуваат принципи и стандарди во работата, доколку сакаат да се занимаваат со новинарство, препорачува тој.

Предностите на саморегулацијата се во тоа што таа претставува механизам за заштита од потенцијално вмешување на центрите на моќ во медиумските содржини, како во традиционалните, така и во медиумите што работат на интернет. Наместо претерана регулација и можност за нови регулаторни рестрикции врз интернет-медиумите и слободата на изразување, саморегулацијата им нуди алтернатива на судовите при разрешувањето на тужби за медиумските содржини. Ова, секако, не го исклучува правото на јавноста, односно на граѓанинот, да започне постапка пред судот.

Саморегулацијата е поефикасна од регулацијата на интернет-медиумите од неколку причини: во услови на континуирани промени на медиумската технологија, таа нуди поголема флексибилност во споредба со државната регулација; таа е поефикасна и трае пократко од долгите и комплексни судски спорови, и на крај - саморегулацијата е многу поевтина за владите и за општеството.⁴⁰ Нејзината слабост е што не може да присили

³⁵ Совет на Европа, *Препорака ЦМ/Пец(2011)7*, Комитет на министри, 21 септември 2011. Достапно на: <http://www.osce.org/odihr/101403?download=true>.

³⁶ Совет на Европа, *Препорака ЦМ/Пец(2011)7*, Комитет на министри, 21 септември 2011. Достапно на: <http://www.osce.org/odihr/101403?download=true>.

³⁷ Хулин, А. и Стон, М., (Ур.) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена, 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>. Стр. 67.

³⁸ Ибид.

³⁹ Ибид. Стр. 70.

⁴⁰ Хулин, А. и Стон, М., (Ур.) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена, 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>. Стр. 84.

никого на ништо, затоа што изрекува само морални санкции. Надлежните органи, пак, може да не реагираат на одредени онлајн навреди сметајќи дека интернет-посредниците ќе ја отстранат содржината. Интернет-медиумите може да ја избришат проблематичната содржина од една веб-страница, но таа може да се појави подоцна на друго место.

Според АРТИКАЛ 19 при изборот меѓу регулацијата и саморегулацијата треба да се води сметка за критериумот на нужност: дали саморегулацијата е ефективна за да се постигне некоја цел во јавен интерес или, пак, регулацијата е стриктно неопходна за постигнување на таа цел? Кога треба да се промовираат и постигнат некои цели од легитимен јавен интерес, саморегулацијата за нив е првиот избор, бидејќи е помалку рестриктивна во однос на слободата на изразување. И двата механизма - и саморегулацијата и регулацијата, според АРТИКАЛ 19, мора да бидат ефективни и да имаат моќ да ги натераат актерите да бидат отчетни, а од друга страна да можат да ја заштитат публиката.⁴¹

Во Европската Комисија се одвива дебата за можна ревизија на Директивата за аудио-визуелни медиумски услуги, при што постојат предлози сите аудио-визуелни медиумски сервиси да се стават под надлежност на регулаторните авторитети. Предлогот се однесува на сите медиумски сервиси, правни или физички лица, кои имаат уредувачка одговорност. АРТИКАЛ 19 изразува загриженост дека ова би можело да води кон непотребна регулација на интернет домородните медиуми и гледаат оправданост во оваа мерка единствено ако станува збор за сервиси кои имаат *јасно влијание врз значителен дел од публиката*, под што го подразбираат пазарниот удел на компанијата, уделот на публиката, бројот на гледања на онлајн сервисот во одреден период, профитна или непрофитна компанија, големината на компанијата или нејзината репутација меѓу публиката. Со оглед на фактот, дека медиумските сервиси може да се дистрибуираат преку различни канали, АРТИКАЛ 19 препорачува ЕУ да го земе предвид глобалното влијание врз значителен дел од публиката, преку комбинација од различни канали, што е одлика за масовните медиуми.

Ова, според АРТИКАЛ 19 треба да биде некој „праг“, од кој треба да се води дебатата за тоа дали има потреба и кои аудиовизуелни медиумски сервиси би потпаднале под надлежност на регулаторните авторитети.⁴²

6. ПРИМЕРИ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО ИНТЕРНЕТ-МЕДИУМИТЕ КОИ ГИ ПРЕКРШУВААТ ЕТИЧКИТЕ И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

Со експлозијата на интернет-медиумите и на количеството содржини кои може да се најдат онлајн, се појави потреба од редефинирање на медиумската саморегулација, во смисла на приспособување на методите на работа на саморегулаторните тела кон новата

⁴¹ ARTICLE 19, 2016 Annual Colloquium on fundamental rights—Public consultation on "MEDIA PLURALISM AND DEMOCRACY", Response of ARTICLE 19, 2016. Достапно на:

http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-44/article_19_en_18798.pdf. Стр.

1.

⁴² Ибид. Стр. 3.

дигитална средина. Една студија⁴³ покажува дека во 2015 година од 99 истражени етички кодекси од различни држави ширум светот, само девет од нив ги имале приспособено и вклучено интернетот и информатичко-комуникациските технологии. Најмногу референци на новите медиуми имало во етичките кодекси на Канада, Обединетото Кралство и Норвешка.

Саморегулацијата може да вклучува различни форми и модалитети – тоа може да биде интерен процес на самата компанија (етички кодекс, омбудсман или „киберомбудсман“ кој е надлежен за медиумите и комуникацијата на интернет), саморегулација на ниво на некој сегмент од индустријата (само на печатот или само на интернет-индустријата),⁴⁴ или, пак, саморегулација која ги опфаќа сите типови медиуми.

По последниот модел е формиран Советот за етика во медиумите на Македонија (СЕММ), кој освен традиционалните, ги опфаќа и онлајн медиумите. СЕММ, односно телото наречено Комисија за жалби, ги разгледува претставките поврзани со кршење на професионалните и етичките стандарди во пишаните (печат и новински агенции), електронските (ТВ и радио) и во интернет медиумите во Македонија. Саморегулаторното тело во Македонија во својата работа се раководи од Кодексот на новинарите на Македонија, усвоен уште во 2001 година, од Принципите на Меѓународната федерација на новинарите, како и од Повелбата за етичко известување за време на изборите. Ова значи дека и интернет-медиумите кои се членки на СЕММ, се обврзани да ги почитуваат сите професионални и етички принципи кои важат и за традиционалните медиуми. СЕММ работи на подготовка на принципи за етичко известување на Интернет, кои ќе ги земат предвид спецификите на интернет-медиумите, а кои би биле дополнување на сегашниот Етички кодекс.

Во некои држави интернет-медиумите формираат свои асоцијации. Таков е примерот во Кипар, каде 16 „мејнстрим“ онлајн медиуми, вклучително и интернет верзиите на весниците, се здружиле во асоцијација која го прифатила Етичкиот кодекс и се ставила под „надлежност“ на Комисијата за жалби од медиумите на Кипар. На Кипар има и други онлајн-медиуми кои не влегле во асоцијацијата, но некои од нив одговараат на барањата за соработка доколку има поплаки против нив, додека има и такви кои сосема ја игнорираат Комисијата.⁴⁵

Денес саморегулацијата е можност која не е само достапна, туку и препорачлива за интернет-медиумите. Членството на интернет-медиумите во саморегулаторните тела им дава поголем кредибилитет, им помага да го „промовираат“ својот професионализам, односно да демонстрираат одговорност и гаранција за обезбедување веродостојни информации за јавноста на интернет. Следните примери покажуваат како

⁴³ Diaz-Campo, J., и Segado-Boj, F., *“Journalism ethics in a digital environment: How journalistic codes of ethics have been adapted to the Internet and ICTs in countries around the world”*, Telematics and Informatics, 32 (4), 735-744, 2015. Достапно на: <http://reunir.unir.net/bitstream/handle/123456789/2826/D%3%8DAZ-CAMPO%20Y%20SEGADO%20-%20JOURNALISM%20ETHICS%20DIGITAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁴⁴ Хулин, А. и Стон, М., (Ур.) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена, 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>. Стр. 54.

⁴⁵ Кореспонденција преку е-пошта со Петрос Петридес, секретар на Комисијата за жалби од медиумите на Кипар, 8 август 2017 година.

саморегулаторните механизми може да помогнат во промовирање на професионалните практики на интернет-медиумите или какви креативни чекори може да преземат актерите на медиумската сцена за да се справат со несаканите појави на интернет.

Советот за медиуми на Босна и Херцеговина, кој е основан уште во 2000 година меѓу првите во пошироки европски рамки своето работење го приспособи на новата дигитална ера.⁴⁶ Од 2010 година на новинските веб-портали им е дозволена можноста да се зачленат во саморегулаторното тело, а неговиот кодекс беше ревидиран во Кодекс за печатени и онлајн медиуми. Советот има критериуми кои интернет-медиумот треба да ги исполни за да стане негов член: листа на уредници со податоци за контакт, главен уредник, најмалку двајца професионални новинари, да го прифати Кодексот и принципите на саморегулацијата и да биде регистриран како Д.О.О, а не како здружение или НВО. Советот е мошне почитуван во рамки на медиумската заедница, а интересот на многу интернет-медиуми да се зачленат е голем, иако можностите им се ограничени поради високите критериуми. Ова тело е мошне активно во подигнувањето на нивото на професионалност на интернет-медиумите. На пример, за да се спречиширењето на говорот на омраза на веб-порталите преку содржини генерирани од корисниците, Советот ја започнал кампањата „Не си невидлив“ како заедничка платформа на ова тело, судството и полицијата во соработка со уредниците на веб-порталите. Оваа активност следувала откако во 2012 година, по повеќе приговори од граѓани за говор на омраза и закани за одредени поединци во уредничките текстови и во коментарите на некои веб-портали, биле поднесени неколку кривични пријави против идентификувани лица.⁴⁷

Етичкиот кодекс на Луксембург, по кој постапува тамошниот Совет за етика, експлицитно нагласува дека се однесува и на информациите кои се дистрибуираат преку медиумски професионалци на интернет или друг електронски канал, но ги обврзува новинарите при создавање на содржините и креирањето хиперлинкови, претходно да ги проверат веб-страниците дека не содржат недозволен материјал, што не смеат да го пренесуваат.⁴⁸

За илустрација на некои иновативни ефективни пристапи, кои може да бидат приспособени и применливи и во други држави, е примерот со Пријавниот центар „Сплетно око“ во Словенија - интернет-страница за пријавување на говорот на омраза и злоупотреба на деца на интернет (www.spletno-oko.si), која што мошне успешно функционира веќе 10 години. „Сплетно око“ делува во рамки на Центарот за посигурен интернет, што го координира Факултетот за општествени науки при Универзитетот во Љубљана. Членки на Центарот за посигурен интернет се Врховното јавно обвинителство на Словенија и полицијата, претставници на медиумите и останати организации кои се занимаваат со заштита на детските права. Пријавите кои пристигнуваат по однос на говорот на омраза или злоупотреба на децата на интернет, брзо и ефективно се анализираат и процесираат до полицијата.

⁴⁶ Хулин, А. и Стон, М., (Ур.) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена, 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>. Стр. 112.

⁴⁷ Хулин, А. и Стон, М., (Ур.) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена, 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>. Стр. 112.

⁴⁸ Code of Deontology, Luxembourg, 2004. Достапно на: http://ethicnet.uta.fi/luxembourg/code_of_deontology.

Ситуацијата со примената на саморегулација е покомплексна кога станува збор за социјалните мрежи, како *Фејсбук* или *Твитер*, каде според многумина лежи клучниот и тешко решлив проблем. Во последните години *Фејсбук* и *Твитер* се обидоа да се соочат со одговорноста и да се справат со штетните и неточни информации преку воведување систем на модерација и пријавување на проблемите.

„Како совети за етика, слушаме приказни од граѓани кои се чувствуваат немоќно пред некои прашања на социјалните мрежи. За еден граѓанин е многу тешко, ако не и невозможно да стапи во контакт со *Фејсбук* или *Твитер* и да им се обрати за некое конкретно прашање“, вели Питер Фини, Прес Омбудсман од Ирска. Тој истакнува дека би било многу комплицирано социјалните мрежи да почитуваат етички правила или да бидат дел од саморегулаторни механизми, но нагласува дека „притисок може да им се направи, особено преку моќните влади и мултинационалните агенции (како Европската Унија), како и од страна на регулаторните тела кои може да ги присилат да ги препознаат или признаат проблемите, како што се сајбер-силеџиштво, лажни вести итн, што се наоѓаат на нивните страници.“⁴⁹

Праксата на советите на етика кои се членки на АИПЦЕ (Association of Independent Press Councils of Europe) во однос на тоа дали се занимаваат со жалби на содржини објавени на социјалните медиуми е поделена. Во повеќе држави *Фејсбук* коментарите не се под надлежност на саморегулаторните тела. Таков е и случајот со Македонија, каде жалбите може да се однесуваат само на медиумска содржина, а *Фејсбук* не е под надлежност на СЕММ. Во некои држави, како на пример во Кипар и Белгија, советите за етика ги разгледуваат жалбите на коментари на *Фејсбук* само доколку некој новинар објавува на социјалните мрежи во професионално, а не во приватно својство, или, пак, објавува новинарска содржина со која ги прекршува етичките принципи.

Еден илустративен пример за тоа како општеството може да се справи со говорот на омраза на социјалните мрежи, па и генерално на интернет, доаѓа од Словенија. Случајот почнува кога сестрата на една политичарка на својот *Фејсбук* профил напишала коментар кој содржел говор на омраза кон бегалците кои во 2016 транзитираа преку Балканот кон западноевропските држави, на кој се надоврзал коментарот на еден новинар на католичкото радио, кој исто така содржел уште поагресивен говор на омраза. По ова, десничарското здружение на новинари му ја одзелo новинарската награда која претходно му ја имало доделено на тој новинар. Партијата, пак, го исфрлила од своето членство и ја објавила таа информација. Ова е само пример како општеството и организаците -политичките и новинарските - може да се справат со непожелните начини на однесување, вклучително и на интернет.⁵⁰

Во ситуација кога социјалните мрежи остануваат еден од отворените простори кога станува збор за злоупотреба на човековите правата и на етичките и професионалните стандарди, советите на етика предлагаат да се отвори дијалог со социјалните мрежи, како *Фејсбук* и *Твитер*. Целта не е да се наметне контрола или да се ограничи слободата на

⁴⁹ Кореспонденција преку е-пошта со Питер Фини, Прес Омбудсман од Ирска, секретар на Комисијата за жалби од медиумите на Кипар, 8 август 2017 година.

⁵⁰ Видео од дебатата: „Како до ефикасно справување со говорот на омраза“, МИМ, 7 јули 2017. Достапно на: <https://www.youtube.com/watch?v=r8cgF1R0-r0>.

изразување, туку да се крене свеста за одговорноста што тие ја имаат кон своите корисници во насока на заштита на човековите права, кои важат онлајн исто како и офлајн.

7. ЗАКЛУЧОК

На дилемата дали се потребни нови законски решенија за справување со проблемите кои ги отворија интернет-медиумите со своето функционирање во медиумската сфера во Македонија, одговорот е едноставен: закони веќе има доволно. Имено, иако медиумските закони, Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, не ги дефинираат, ниту ги опфаќаат интернет-медиумите, што на прв поглед остава впечаток дека сферата на интернет-медиумите не е регулирана, сепак македонското законодавство содржи десетина закони кои преку повеќе одредби регулираат различни аспекти од работењето, креирањето и дистрибуцијата на содржини од страна на интернет-медиумите.

Вистинскиот проблем е недоследната, селективна и непринципиелна примена на веќе постојните закони во праксата, како и инертноста и нереагирањето на надлежните институции при постапувањето и санкционирањето на незаконските појави на интернет. Пред да се говори за нови законски решенија, прво треба да се тестира функционалноста и ефикасноста на регулативата која веќе постои, а не се применува. Новите законски решенија, само би воделе кон „пререгулација“ на областа, како што вели Сарачини,⁵¹ но не би гарантирале примена и постапување за што првично е неопходна политичка и институционална волја. Медиумската и новинарската заедница треба да одржуваат континуиран дијалог со надлежните институции или да вршат притисок, тие да ги извршуваат поангажирано своите веќе пропишани обврски.

Од друга страна, пак, кои се предностите на саморегулацијата во однос на регулацијата на интернет-медиумите? Во услови на континуирани технолошки промени на медиумските системи таа е: пофлексибилна во споредба со државната регулација, поефикасна и пократка од долгите судски спорови и многу поефтина за владите и за општеството. Дополнително, членството во саморегулаторните тела на самите интернет-медиуми им обезбедува да се „брендираат“ како кредибилни, дека работат професионално и нудат веродостојни информации за јавноста на интернет.

Саморегулаторното тело, СЕММ, заедно со новинарската и медиумската заедница во Македонија треба да ги популаризираат овие принципи меѓу интернет-медиумите и интернет-заедницата. Одговорноста и обврските практично се поделени и на двете страни. Неопходна е континуирана едукација на актерите од интернет-индустријата, кои доколку сакаат да се занимаваат со новинарство, треба да ги почитуваат доследно етичките и професионалните правила, кои се исти и за онлајн и за офлајн медиумите.

Брзите технолошки промени на медиумското опкружување ја наметнуваат потребата СЕММ во соработка со другите актери, да ги надополнува со нови упатства веќе

⁵¹ Сарачини, П., (Ур.) и други, *Македонија во дигиталната ера – меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на: http://mim.org.mk/attachments/article/853/MIM_Analiza_mk.pdf.

воспоставените етички и професионални принципи што важат за традиционалните медиуми. Со тоа ќе им помогне на интернет-медиумите да воспостават свои внатрешни процедури и кодекси на однесување, а можноста тие да се приклучат во СЕММ и натаму останува отворена.

Во целиот пејзаж, иако последна во оваа анализа, сепак исто клучна е и улогата на медиумската писменост на публиката, која треба да биде едуцирана и упатена како во морето медиуми да препознае што се квалитетни вести, што се факти, а што манипулации и лаги, како да споредува извори. На крајот, медиумски писмената публика е таа која ќе го направи вистинскиот избор, како меѓу традиционалните медиуми, така и на интернет.

8. ПРЕПОРАКИ

1. Релевантните институции и тела треба ангажирано и доследно да ги применуваат во праксата законските одредби кои се содржани во околу 10 постојни закони, а се однесуваат и на интернет-медиумите и комуникацијата на интернет, со цел да се спречи незаконското однесување и ширење на незаконски содржини на интернет.
2. Новинарската и медиумската заедница треба да одржува постојана комуникација со сите надлежни институции и тела за брзо и ефикасно спроведување на законските одредби кои се однесуваат на интернет-медиумите во случаи кога се прекршуваат законите.
3. Саморегулацијата треба да има предност во однос на регулацијата на интернет-медиумите, бидејќи е побрза, пофлексибилна и поефтина опција. Регулацијата може да претставува ризик за медиумскиот плурализам и слободата на медиумите.
4. Интернет-медиумите кои се занимаваат со новинарство треба да бидат транспарентни во однос на својата сопственичка структура и импресум, а пред се да ги почитуваат етичките и професионалните принципи, кои се исти без оглед на платформата на која се пренесуваат содржините (традиционални медиуми или интернет).
5. Саморегулаторното тело СЕММ, во соработка со новинарската заедница, треба континуирано да одржува дијалог со интернет-заедницата заради унапредување на постојниот Етички кодекс со нови насоки или упатства за професионално известување, што ќе важат за новите интернет-медиуми. Овие насоки/упатства може да се дополнуваат и развиваат во зависност од новите предизвици со кои се соочува новинарството на интернет, со што ќе им помогнат и на самите интернет-медиуми да воспостават внатрешни процедури на однесување и создавање содржини.
6. Саморегулаторното тело, СЕММ, во соработка со новинарската и медиумската заедница и релевантните институции треба да поттикнува едукативни и иновативни проекти кои ќе ја вклучат и интернет-заедницата, со цел да се зголеми нивната професионалност и одговорност.

7. Саморегулаторното тело, СЕММ, треба да иницира или да се вклучи во проекти или други иницијативи за подобрување на медиумска писменост на публиката, чие подобро разбирање на медиумската реалност и на медиумските содржини ќе ја олесни селекцијата на квалитетните содржини и извори на интернет.

9. БИБЛИОГРАФИЈА

ААВМУ, „*Став на Агенцијата за обврската да врши надзор врз изборното медиумско претставување на интернет-порталите*“, ААВМУ, Скопје, 2016.
Достапно на: http://avmu.mk/images/Stav_na_Agencijata.pdf.

Блажевска, К., „*‘Да’ за слободата, ‘не’ за законот*“, Deutsche Welle, 29 април 2013.
Достапно на: <http://b2.mk/news/da-za-slobodata-ne-za-zakonot?newsid=FCEN>.

Државен завод за статистика на РМ, Статистики по области – информатичко општество: клучни показатели за 2016 година. Достапно на:
<http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=27>.

„*ЗНМ и ЕФЈ против законска регулација на порталите и медиумските содржини*“, Нова Македонија, 26 април 2017. Достапно на: <http://bit.ly/2hO4Cvv>.

ИКС, Извештај од мониторингот на покривањето на изборната кампања во ТВ-вестите на ИКС, 30 ноември-9 декември 2016 година (стр. 54), Проект „МОДЕМ“, ИКС, 2016.
Достапно на: <http://respublica.edu.mk/attach/MODEM/dek/MODEM-izvestaj-dekemvri-MK.pdf>.

Презентација на конференцијата за проектот INFOCORE, одржана во Охрид, 4 јули 2016 година, во рамки на проектот INFOCORE-Informing Conflict Prevention, Response and Resolution: The role of Media in Violent Conflict.

Сарачини, П., (Ур.) и други, *Македонија во дигиталната ера – меѓу правата и одговорностите при комуницирањето на интернет*, МИМ, Скопје, 2015. Достапно на: http://mim.org.mk/attachments/article/853/MIM_Analiza_mk.pdf.

Стопанска комора на Македонија - ММА, „*Барање од ММА*“, 31 август 2016 година.
Достапно на: http://avmu.mk/images/Baranje_od_MMA.pdf.

Совет на Европа, *Препорака ЦМ/Рец (2016)5*, Комитет на министри, 13 април 2016.
Достапно на:
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa.

Совет на Европа, *Препорака ЦМ/Рец(2011)7*, Комитет на министри, 21 септември 2011.
Достапно на: <http://www.osce.org/odihr/101403?download=true>.

Тахири, С. и Адамчевски, М., *Известување во интерес на јавноста – Заштитата на етичките принципи на известувањето низ работата на Комисијата за жалби и поплаки*, СЕММ, Скопје, 2017. Достапно на:
<http://www.semm.mk/attachments/izvestuvanje-vo-interes-na-javnosta.pdf>.

Хулин, А. и Стон, М., (Ур) *Водич за саморегулација на онлајн медиумите*, ОБСЕ, Виена 2013. Достапно на: <http://www.osce.org/mk/fom/316166?download=true>.

ARTICLE 19, *2016 Annual Colloquium on fundamental rights–Public consultation on "MEDIA PLURALISM AND DEMOCRACY"*, Response of ARTICLE 19, 2016. Достапно на: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-44/article_19_en_18798.pdf.

Center for insights in survey research, *"Survey of Macedonian Public Opinion"*, April 19-25 2016, IRI. Достапно на: http://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/iri_macedonia_survey_april_2016_0.pdf.

Code of Deontology, Luxembourg, 2004. Достапно на: http://ethicnet.uta.fi/luxembourg/code_of_deontology.

Diaz-Campo, J., и Segado-Boj, F., *"Journalism ethics in a digital environment: How journalistic codes of ethics have been adapted to the Internet and ICTs in countries around the world"*, *Telematics and Informatics*, 32 (4), 735-744, 2015. Достапно на: <http://reunir.unir.net/bitstream/handle/123456789/2826/D%C3%8DAZ-CAMPO%20Y%20SEGADO%20-%20JOURNALISM%20ETHICS%20DIGITAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Jenkins, C., *"Fake online news from Macedonia: who's behind it?"*, Channel 4, 24 ноември 2016. Достапно на: <https://www.channel4.com/news/fake-news-in-macedonia-who-is-writing-the-stories>.

Tuneva, M. and Milenkovski, S., *Employment and Working Conditions for the Journalists in the Republic of Macedonia*, MIM, Скопје, 2015. Достапно на: http://seemediapartnership.cji.ro/wp-content/uploads/2017/02/Macedonia_Final.pdf.

Закони:

Изборен законик (2016), (пречистен текст). Достапно на: <https://drive.google.com/file/d/0B8ZpCwro9h-zM2lkMkZERFoONXc/view>.

Кривичен законик на Република Македонија (1996). Достапно на: <http://www.pravda.gov.mk/documents/KRIVICEN%20ZAKONIK%20precisten%20%20tekst.pdf>.

Закон за медиуми (2013) и Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2013). Достапно на: www.avmu.mk.

Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета (2012). Достапно на: <http://bit.ly/2vS37SY>.

Други извори:

Веб-страница на интернет-агрегаторот на вести Time.mk. Достапно на: <http://www.time.mk/s/all>.

Видео од дебатата: „*Како до ефикасно справување со говорот на омраза*“ организирана од МИМ, 7 јули 2017. Достапно на: <https://www.youtube.com/watch?v=r8cqF1R0-r0>.

Кореспонденција преку е-пошта со Петрос Петридес, секретар на Комисијата за жалби од медиумите на Кипар, 8 август 2017 година.

Кореспонденција преку е-пошта со Питер Фини, Прес Омбудсман од Ирска, секретар на Комисијата за жалби од медиумите на Кипар, 8 август 2017 година.